

РЕЦЕНЗИЯ

на конкурса за професор, обявен от СУ „Св. Климент Охридски“, факултет по журналистика и масова комуникация (ФЖМК), за специалност 3.5 обществени комуникации и информационни науки (журналистика – книгата като медия) – Държавен вестник, бр. 53, 18.06.2013 г. с единствена кандидатка доц. д-р Милена Иванова Цветкова

Рецензент: проф. дфн Анка Атанасова Гергова

Като встъпление към рецензията ще набележа кратко **началните подстъпи към научна ориентация** на Милена Ив. Цветкова. Родена е на 24.12.1970 г. и през 1989 г. завършва Техникума по електротехника „М. В. Ломоносов“ в Горна Оряховица. Висше образование придобива с първия випуск на специалността „Библиотекознание и библиография“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ през 1996 г. Успехът, означен в дипломата ѝ, е отличен – среден успех от изпитите през курса на следването 5,89 и от държавен изпит 6,00. Веднага след конкурс продължава в докторантура по „Социология и психология на читателя и четенето“. През 1999 г. защитава дисертационния труд „Четенето – антиманипулативен фактор. Индивидуалност и аудиовизуална манипулация“ и получава образователната и научна степен „**доктор**“ (Диплом от ВАК – 20.03.2000 г.) Същата и следващата година са издадени първите ѝ самостоятелни трудове: „Четенето – антиманипулативен филтър“, „Комуникационен мениджмънт“, „Библиотеката в хуманистична перспектива“, „Любен Атанасов. Библиография“, „Информационна култура: Името на четенето“, а също 28 статии в периодичните издания „Философия“, „Библиотека“, „Философски форум“, „Философски алтернативи“, „Култура“, „Везни“ и др. Като хонорувана преподавателка поема занятията в СУ „Св. Климент Охридски“ по дисциплината „Комуникативна екология“ в магистърска програма „Етнология“ на Историческия факултет; в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, по „Информационен комфорт и съвременна култура“ в специалността Педагогика на обучението по изобразително изкуство.

На 01.02.2001 г. въз основа на конкурс във ФЖМК на СУ е назначена на основен трудов договор като **старши асистент** в катедра „Печат и книгоиздаване“ На 14.10.2003 г. Висшата атестационна комисия връчва на Милена Иванова Цветкова Свидетелство за придобито научно звание „доцент“ по научната специалност 05.04.10 – Журналистика (Теория на четенето) по конкурс, обявен от СУ „Св. Климент Охридски“.

Общи впечатления от представената по конкурса за професор документация. Тя е подготвена акуратно и изчерпателно. Освен изискваните в случая документи са

приложени значителен брой печатни и електронни издания – по лични изчисления на кандидатката – 10 книги, от които 5 монографии, 3 биобиблиографии, 2 учебника и учебни помагала, над 100 студии и статии, 5 предговора и послеслови на книги, 1 научноизследователски проект.

1. Лекционната преподавателска ангажираност на М. Цветкова, свързана с трите степени на висшето образование, се разширява през годините: от 2001 г. в бакалавърска и магистърска програми преподава „Книгата като медия“ и „Съвременен световен книгоиздаване“, а само на бакалавърска „Теория на четенето“; от 2004 г. – „Читател и четене“, магистърска програма, „Писане на дипломен проект и работа с източници“; от 2006 г. – „Научноизследователски проект. Методика на дисертационно изследване“ – за докторски програми; от 2011 г. – „Еротика на книгата“, а от 2013 г. „Книга и лайфстайл“ – в магистърски програми.

В периода 2001–2013 г. М. Цветкова е научна ръководителка на повече от 100 дипломанти, завършващи бакалавърска и магистърска степени във ФЖМК на СУ. Ръководи разработването на 6 дисертационни труда. Председател е на научните журита по защита на 2 докторски дисертации и член е на 1 от тях. В порядъка на извънаудиторна дейност провежда занятия в практическа среда извън СУ: в НБКМ и Национално читалище за слепите „Луи Брайл“. Академичен наставник е на 11 студенти от професионалното направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки по проект „Студентски практики“ на МОН BG05190001-3, 03.07.2002, Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ на Европейския съюз) за 2013–2014 г.

Привличана е като експерт в Работната група при МОМН за провеждане на Национална кампания за насърчаване на четенето с акцент върху ключовия компонент – четене с разбиране (Заповед №РД 091618/07.11.2011); Национална агенция по оценяване и акредитация (НАОА), комисия по социални и правни науки, национална сигурност, професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки – 2013; Фонд „Научни изследвания“ при МОМН. Постоянна експертна комисия (ПНЕК) по обществени и хуманитарни науки (2013).

М. Цветкова е член на международната редколегия на научното електронно издание „Медии и обществени комуникации“ на Университета за национално и световно стопанство (УНСС) от 25.09.2008 г. и на „Медиите на 21 век“, издание на ФЖМК – СУ, получило през месец март 2012 г. наградата „Златен плакет“ на Съюза на българските журналисти. От 2011 г. става създател и научен редактор на специализираната поредица Enthusiast Libris на издателство Enthusiast, в което работят випускници на ФЖМК – СУ. Насърчава към творчески занимания студентите, обучавани в специалност „Печат и

книгоиздаване“ на ФЖМК и непосредствено участва в списанието Publishing, от което са издадени 2 броя.

2. М. Цветкова системно откликва с доклади на национални конференции, някои от които с международно участие, организирани от професионални организации и университети, близки до занимаващата я проблематика: Съюз на библиотечните и информационните работници (от 2008 г. – Българска библиотечно-информационна асоциация); ФЖМК на СУ, специалност „Печат и книгоиздаване“; ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и РБ „Петко Р. Славейков“ – „Библиотеки, четене, комуникации“; Специализирано висше училище по библиотекознание и информационни технологии (СВУБИТ, днес УНИБИТ), в деня на будителите – 1 ноември; Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – юбилейно и в три „кръгли маси“ заедно с Министерството на културата.

3. Видимо е от приложената по конкурса библиография авторското присъствие на М. Цветкова в поредица представителни периодични издания: Годишник на СУ, ФЖМК, „Наука“ на СУБ, „Култура“, „Библиотека“, „За буквите – О писменехъ“, „Критика“, „Везни“ и др. Забележително е, че успоредно с печатното публикуване или самостоятелно, на български и в превод, значителна част от публикациите са предоставени и в електронен формат от: LiterNet; e-Runs Magazine; Culture, Arts, and Events; „Алма комуникация“ на УНСС, Newmedia 21; „Лира“ и др.

4. Изчерпателно до скрупулъзност М. Цветкова посочва позоваванията, отзивите, рецензиите на нейни публикувани съчинения, за които е водила отчетност в свой личен архив. Като потвърждение на получения отзвук са справките на Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“. Уверението, приложено към документацията, свидетелства:

„1. Информационна справка за публикационната и цитатна активност чрез Scholar Google, Web Google и Books Google – открити 22 цитирания.

2. Библиографски цитирания, открити по традиционен метод и съхранени в собствен архив: общо цитирания – 216 бр.; рецензии – 19 бр. и 73 бр. отзиви.

3. БД „Инион РАН“ : Наукоеведение 1986-2011 – индексирани 4 публикации.

4. БД „Central and Eastern European Online Library – индексирани 2 публикации.“

Служебната бележка дадена от Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, свидетелства, че в справката на Направление „Библиографско и информационно обслужване“ са установени 103 цитирания на доц. д-р Милена Иванова Цветкова.

Нарочно споделих общи впечатления от документацията по конкурса за професор, тъй като те създават възприятия за облика на единствената кандидатка в него доц. д-р

Милена Ив. Цветкова, упорито и напористо трудила се да създаде известност и име сред учените, изследователите, професионалните общности и любознателните читатели. Пролитават още поривите, които са я ръководили в досегашната ѝ творческа продуктивност и университетско-организационната активност. Тук се налага да направя и уговорката, че **предназначението на рецензията ми е не само да констатира фактите, но и да ги подложи на хронологично последователен анализ.** Перспективата ѝ на университетски учен от най-висок, професорски ранг ме задължава да „уловя“ водещите процеси на нейните досегашни търсения, да преценя критично приемствеността и отклоненията в първоначално възприетата насоченост.

Погледът към **първите стъпки** на М. Цветкова, докато е старши асистент във ФЖМК на СУ, открива нейния „**летящ старт**“ със студии и статии по важни за съвременността теми. „Култура на компютърната страница и девиации при компютърно-екранно четене“ (Год. на ФЖМК, Т. 9, 2002), „Как компютърът реабилитира културата на четенето“ („Наука“, 2002, № 3, също и в електронен вариант), „Инатът на Гутенберг или за първите стъпки на меритокрацията“ (Сб. доклади на конф. „Библиотеки. Четене. Комуникация – 28.11.2002), „Интелектуалната деградация и аудиовизията“ („Везни“, 2002, № 10).

През 2003 г., когато М. Цветкова е получила научното звание „доцент“, тя вече въвежда идеята за „Медиаспецифика на книгата“ (Год. на ФЖМК, Т. 10), „За новия стар смисъл на книгата като медия“ (доклад на XIII годишна конференция на СБИР, публикуван и в парижкото списание „Schème et schématisation“, 2003, № 59). Възобновява идеята за „The paradoxes of the information culture“, намерила отклик в далечно Мексико (<http://biblio.udlap.mx/cultura>) и я доразвива с „PC и култура на четене“ (е-Демокрит, Инф. център за новини и ресурси в българската наука).

След 2004 г. М. Цветкова се насочва към самостоятелни научни книги, продължава със студии в Годишника на ФЖМК на СУ, а чрез статиите си разнообразява разискваните теми.

След доцентурата първият по време на поява и по представителност е **тематичният кръг от персонални библиографии за изявени университетски учени.** Очевидно е, че М. Цветкова използва събраната дотогава опитност, за да подготви през 2004 г. „ударно“ биобиблиографиите на : проф. д-р Веселин Димитров, проф. д-р Андрей Пантев, проф. Марко Семов. Към поетите отговорни задачи тя подхожда със старание за изчерпателност, с рутина по издирване на материалите, с вещина по изработването на показалци и с подчертано уважение към самите личности. Удачно е избран моментът на публикуването им в печатни книги, подходящ е изборът на рецензенти и редактори и

начинът за представяне чрез електронни версии. Има всички гаранции за успешното им ползване и за стимулите, които дават и ще дават за следващи научни дирения по всяка от застъпваните в тях теми. В порядъка на препоръка ще предложи на съставителката в бъдеще да не използва въведеният в тези случаи начин на изписване жанра „биобиблиография“, тъй като академичната практика е възприела слятото писане. От по-общ характер е предложението – в следващи преиздания или нови биобиблиографски трудове структурата на библиографския материал да се подчинява на хронологичния принцип – последователно по години да се проследяват публикациите. Такъв подход позволява да се установява динамиката на творческите проявления, да се откроява приемствеността или отклоненията при преиздания и при други форми на публикуване, да се правят изводи за мисловно-словесните същности, които непосредствено интересуват текстолозите и издателите.

Нов теоретичен акцент в разбиранията за същността на библиографията М. Цветкова поставя в статията „Библиографията като медия“ („Библиотека“, 2005, № 3-4). В нея тя привежда аргументи в полза на хипотетичните ѝ характеристики. Като нов мисловен продукт, залегнал в основата на познанието и на човешката цивилизация, тя вижда в лицата с „търсещо четене“, те са еталон на хибриден продукт, даващ знания за знанието. Онагледява закономерностите, проявявани при функционирането на библиографията като медия със схема, съответстваща на модел, предложен от Маршал Маклуън. В студията „Търсещият човек. Репутацията на библиографската култура“, включена в сборника, посветен на 70-годишнината на проф. Марин Ковачев, М. Цветкова защитава тезата, че библиографската грамотност е фактор за информационната култура, представена в тристепенна пирамидално-йерархична структура (ВТУ, 2005), използвана и в следващи публикации.

Първоначално **библиотековедската тематика** е застъпена по-ограничено в сравнение с библиографската. Публикациите са по конкретни поводи: „Виновни ли са библиотеките за престъпността“, (по повод изказване на Т. Дончева, „Библиотека“, 2004, № 1); „Библиотеките – виновни до доказване на противното“ (Сб. Юб. науч. конф. на НБКМ, 2005). През следващите години вниманието е насочено към четенето в библиотеките: „Младото“ четене срещу библиотеката“ (LiterNet, 04.04.2008, № 4 (101), „Библиотеката – неактуално място за четене“ („Библиотека“, 2008, № 5-6), „Библиотеката-грешница“ (4Publishing, дек. 2009, № 1). С правен аспект са: „Библиотечен хонорар за автора“ [в съавт. с Бистра Иванова] (LiterNet, 24.09.2010, № 9 (130) и „Авторски хонорар за библиотечно заемане“ („Библиотека, 2011, № 3).

Възлов тематичен кръг в преподавателската дейност и в публикациите на М. Цветкова, открояван последователно от първите ѝ стъпки в науката до днес, е четенето и читателят/ите, утвърдена исторически и в най-ново време културна практика. Нейното разискване от различни аспекти тя последователно премисля и представя в сериозни студийни разработки, публикувани в Годишник на СУ, ФЖМК: „Човекоцентричен подход към понятието „информация“ (Т. 11 [за 2004], 2005), „Лесни за четене“ издания. Четене с възражения“ (Т. 12 [2005], 2006), „Културните практики „четене“ и „гледане“. Методика на паралелната авторефлексия“ (Т. 15 [за 2008], 2009), „Неврофизиологични основи на четенето“ (Т. 16 [за 2009], 2012), „Социологически проучвания на читателската активност и съдържателната читателска култура. Дефицити и дисфункции“ (Т. 17 [за 2010], 2012), „Неуловимият читателски избор. Библиопсихологична симетрия между книгата и читателя“ (Т. 18 [за 2011], 2013).

Приведените примери за студийни публикации са предхождани най-често от специализирани статии и доклади на конференции, разпространявани печатно или в електронен формат. Те свидетелстват за трайния интерес на М. Цветкова към четенето, разглеждано от различни гледни точки, понякога иновативно намерени. Одобрявам възприетата от нея практика за първична апробация, повече провокативна, отколкото промислено аргументираща, а след това да се пристъпва в по-цялостно научно изложение, финализирано в монографии и енциклопедични статии.

Понеже съм пряка участничка в изработването на „Българска книга. Енциклопедия“ (2004) като нейна съставителка, ще потвърдя, че изборът на М. Цветкова за авторско участие бе определен от доказаната ѝ компетентност по темите „четене“ и „комуникационен мениджмънт“, оценена от научните редакторки Татяна Янакиева и Мария Капитанова. Внимателното препрочитане на статията „четене“ по повод рецензията ми, утвърди мнението, че тя промислено го представя като „интерсубективен процес на писменото общуване, при който се наслагват обозначенията от твореца текст и читателският социален и психичен опит“. Указателни за бъдещи изследователски анализи са набелязани сведения за важни налични научни трудове и техните концептуални опори, а също – систематизацията на водещите характеристики, които утвърждават четенето като интелектуална по същество дейност.

Резонно е след достатъчно предварителна подготовка М. Цветкова да пристъпи към второто допълнено издание на монографията „**Информационна култура: // Името на четенето**“ (2009). Избран е подходящ момент да се появи – изминало е близо десетилетие време от първото издание в 2001 г., събрани са нови материали и факти от социалния живот и технологичната сфера. Назряла е необходимостта да бъде поощрена

диалогичността на научните общности, насочени към „разгадаване на една от големите тайни в науката за човека – четенето“ (Цит. от предговора). Пак в него тя заявява намерението да докаже хипотезата че то е неотменен фундамент при формирането на информационната култура, прилагайки комплексен подход, „чийто капацитет е да проучва анатомията на тази ключова практика от психологична, гносеологична, културологична, антропологична, социално-психологична и информационна гледна точка“.

Монографията е с компактно изложение и подходящо структурирано съдържание. Направени са верни констатации за актуалния, а оттам за бъдещия характер на информационното общество, за теоретичната и хуманистичната парадигми, от които се разглежда информационната култура. Нейният модел е човекоцентричен и спираловидно завръщащ се. В опита да се формулира превъзходството на четенето пред всички други комуникативни и културни дейности са изложени 11 на брой аргумента, за да се стигне до категоричния извод: „само квалифицираният читател може да стане квалифициран и компетентен онлайн потребител“. Именно това условие изисква нов смисъл и ново измерение да получат насърченията за култура на четенето. Последната глава на труда загатва за авторовите предвиждания, че е възможна културна реинкарнация – насочване на писмената комуникация към ръкописа, за утвърждаване на меритокрацията и елитарната микросреда, за да се обобщи, че „елитарната културна практика е без алтернативи“

Текстът на монографията е издържан стилово-научно, разбираем и убедителен. Премерено се използват по-малко познатите термини, подчертавани шрифтово и пояснявани съдържателно. Уместно въведенията към основните теми „нализват“ интригуващи въпроси, за да се ангажира читателското внимание и мисловност към последващите разсъждения. Отговорите са аргументирани с обобщения и изводи, обособени пространственото чрез новоредия, с разнообразни по всяка тема знаци. Така изложението става четивно и разбираемо както от научната колегия, така и от студентите, обучавани в нарасналите по брой университетски специалности, свързани с книгоиздаването, масовите комуникации, библиотечно-информационните институции и електронните технологии. Оценявам монографията като промислено и сериозно постижение на М. Цветкова.

По-резервирано е отношението ми към следващата ѝ монография **„Книгата като медия“** (2012). Тя е с неоправдано обширен и тромав обем от 599 страници, изложението е водено сякаш от непреодолимо желание да се „струпат“ колкото може повече сведения и факти, поднесени нерядко с излишни подробности или провокативно.

Предговорът е демонстрация на големи амбиции и първооткривателски аспирации – „за първи път“, „първи“ е квалифициран трудът. Бъдещият му читател е окуражен от примамливата цел на изследването, посветено да формулира нова идея за книгата като „първата медия, която създава модела на масовите комуникации, впоследствие става ключов агент в системата на социалните комуникации, а днес е и най непредсказуемият фактор и обект на медийната индустрия“ (с. 11). Оказва се обаче, че реализацията на този замисъл следва твърде дълъг, труден и неравен път в текстовото пътуване по предложените 17 раздела, 90 подраздела и десетки допълнителни части. Такова усещане имах когато четях за първи път труда, преди да ми бъде възложено да го рецензирам. Когато поех тази задача с присъщата ми добросъвестност започнах внимателно да го препрочитам, да спирам вниманието си на поставените от мен в полетата въпросителни знаци и на подчертаванията. Тази процедура ме убеди, че труда като цяло има рационални „зърна“, но както са казвали възрожденците, то е добре „да се отсеят от плявата“, т.е. от ненужното и подвеждащото, от неточното и погрешното. Като имам предвид, че този материал се преподава на университетско равнище и ще предизвиква научите и практикуващите общности, свързани с книгата и книжовния живот, отправям апел към М. Цветкова внимателно да го преосмисли при евентуално негово преиздаване и при следващи представяния на негови части, носещи белези на преднамерена атрактивност и провокативност, неприсъщи на сериозната наука.

Не бих си позволила, а и не е възможно в настоящата рецензия да посоча изчерпателно всичките си резерви и възражения. Ще си позволя само няколко примера, за да подсоча посоките, в които по моя преценка би могла да върви бъдещата изследователска и публикационна дейност по темата за книгата като медия.

1. Когато се разгръща концептуалната платформа на един научен труд, какъвто е случаят, с първия раздел на разглежданата монография, посветен на библиологията и медиологията като фундаментални науки за темата „Книгата като медия“, наложително е да се открият вече наложилите се тези от предходни изследвания, чуждестранни и осъществени на родна почва. Когато се изтъква, че концептуалният модел на комплексната наука за книгата се изгражда на основата на общонаучни ресурси, не е достатъчен доводът, че медиологът Марк Рич в свой доклад, изнесен в Москва през 2009 г. е въвел за първи път формулировката, че книгознанието е наука за артефактите и така е насочил към „преодоляването на тясно научните възгледи в традиционното книгознание“ (заб. 6 на с. 19). Такова твърдение е некоректно, тъй като влиза в противоречие с трайно наложилите се традиции в науките; библиология (от фр. език, наложило се в Полша), книговедение, Book science, Buchwissenschaft, книгознание.

Съвсем уместно М. Цветкова е направила още тук опит да се дефинират ракурсите, от които науката за книгата да определя нейните социални роли и това да „работи“ в цялостното монографично изложение. Не бих казала че, това е постигнато за първия от тях – „книгата като средство за автокомуникация“ (с. 20-21). Ако става дума за автора като създател на артефакта книга и инициатор на комуникативните актове с нея, то не забелязвам в текста да е посочена и неговата експресивна функция – да изразява словесно-писмено своите интимни възмущения, чувства, настроения, за които не изначално е решен да комуникира. Настоявам и за такъв аспект на разглеждане, защото той „открехва“ възможност да се дискутират случаи, когато книгата не е типична медия, не разгласява непременно съобщения. И още едно съображение имам – за „книгата като средство за разпространение на художествени модели“. Така определен ракурс е стеснено формулиран и отвежда М. Цветкова до бунта срещу т.нар. „литературоцентризм“ (с. 30-38). Струва ми се, че на никой не му се вярва, че е уместно да се отрича днес и в бъдеще значимата социална роля на литературнохудожественото творчество и изобщо на изящната словесност, каквото впечатление оставя труда.

2. Не удовлетворява възловият подраздел 1.1. „Библиология – изследване на книгите като артефакт“, разработен само на 3 непълни страници. Веднага предизвиква недоумение началното характеризирание на библиологията – „научно описание(?) на книгите от най-ранни времена до наши дни, включително и на всички материали и процеси, свързани с тяхното производство“ (с. 21). Допълнението посочва, че тя „често(?) се отъждествява с библиографията“, че „понякога(?)“ се смесва с друго наименование – библиометрия, че се „бърка с библиология – наука за Библията“. Неизвестно на кого и защо се опонира: „Периметърът на библиологията не е само история на книгата, нито само библиография“. Първото позоваване по въпроса е на полския библиолог Кшищоф Мигон, с когото сътруднича 5 десетилетия и знам добре, че той никога не е правил посочените по-горе грешки. Твърде отдавна и не само в цитираната му статия (заб. 13) той проследява изследователските направления, проблемите и тематичните зони в библиологията, отстоява нейния комплексен характер и прилагането на функционалния подход, предполагащ разширяването на изследователското ѝ поле с четенето и читателите. Затова възразявам на твърдението, дадено от М. Цветкова, че „съвременната функционална концепция на науката за книгата се изгради благодарение развитието на информационните и комуникационните науки“. Функционалният подход е утвърден от книгознанието и е прилаган преди знанията за новите електронни технологии да придобият съвременния си статут.

Откривам в конкретното изложение фактологични грешки, които показват че не се ползват коректно първоизточниците. Пол Отле е определен като французин и като „идеолог на интернет“, предсказал „персоналния компютър и четците за електронни книги и таблетите“ (с. 22). Фактически той е основател през 1895 г. в Брюксел на Международния библиографски институт (МБИ), чиито цели са да се осъществява консолидация, гарантираща обзримост на световната книжовна продуктивност. Той разширява ползването по отношение на писмените публикации, към които причислява и документалните ресурси, родоначалник е на документалистиката. Приложената от М. Цветкова схема потвърждава нагледно, че Пол Отле търси връзките на реалните обекти от действителността, интелектуалните размисли за тях, отразявани в науката и съответно в книгите, а библиографията и енциклопедиите, чието съдържание се обработва на основата на Универсалната десетична класификация, трябва да гарантират всеобщ знаниев фундамент. Идеите на прозорливия белгиец са подети от Международната федерация по документация, наследила през 1937 г. МБИ, и преименувана през 1986 г. на Федерация за информация и документация (FID). Информационната наука на съвременността е насочена преимуществено към изследвания с прагматичен и приложен характер. Тя носи белезите на т.нар. праксеологически науки, ориентирани към изучаване на условията за придобиване на познания, осигуряващи ефективни дейности.

Като приемник на Пол Отле е оценен и французинът Робер Естивал, който не само възражда науката за книгата библиология, но я подчинява на идеята, че тя е комплекс от знания за писмените комуникации. Показателна в това отношение е международната енциклопедия, подготвена от него, и озаглавена “Les sciences de l’écrit” (1993), която не е отбелязана в текста на М. Цветкова. Не е споменато също и „Schème et Schématisation. Revue de Bibliologie”, от което са издадени вече 72 броя, а в него се дава обширна информация за дейността и приносите на създадената по инициатива на Робер Естивал Международна асоциация по биология (AIB) – 1988 г. Не е заслужил никакво внимание според нея и фактът, че ние, българските книговеди, сме не само сред нейните инициатори, но трайно сътрудничим повече от 20 години в поредицата нейни инициативи. Неразбираемо и неоправдано според мен е пълното игнориране в този раздел на съветско-руското книговедение. Казаното показва че централният обект на монографията – книгата, не е представена адекватно с научните дирения, посветени на нея. Десетократно по голям е обемът за медиологията, приета за методологична основа на изследването.

2. Първото изречение на раздела „Етимология на книгата като медия“ е следното: „До днес не съществува научно обоснована и завършена концепция за книгата като медия както в България, така и в света“ (с. 49). Изброените на следващата страница автори,

много пъти цитирани в изложението, са доказателство, че горното твърдение е самоуверено пресилено. Ако го приемем като защитен акт на авторско себелюбие, то бих уверила М. Цветкова, че той не носи дивиденди на нейния Аз. Още повече, че следващият в раздела текст използва и чужди идеи, които уплътняват нейните виждания за родовата същност на книгата.

Най-обемистият раздел на монографията, разположен на близо 100 страници, започва с изброяване на 17 закони, закономерности и правила – общонаучни и природни, на информационните и комуникационните процеси, но не е пояснено разбираемо какво е взаимодействието им с библиологията и медиологията, стоят самоцелно предпоставени.

Потвърдена е жизнеспособността на т.нар. „богопроизводна медия“, обяснена с нейната вещественост и форма, без да бъдат отбелязани ръкописно размножаваните нейни производни книги, имащи влияние за най-разпространените религии – юдаизъм, християнство, ислям. Освен каноничните текстове – латинските манускрипти, византийските и арабските имат разнообразно съдържание – богослужебно – ритуално, апокрифно, възкресяват античната наука, хроники и анали, агиография, поетично-песенно слово, нравоучителни послания и разкази. Незаслужено забравена е в труда хилядолетно просъществувалата българска ръкописна книга, определящ фактор не само за народностната ни консолидация и оцеляване, но и за успешно съучастие в европейската култура.

На 45 страници „тече“ гъсто фактологичен текст, в някои части досадно обстоятелствен (с. 108-204). В него се дискутира медийната археология или палеомедиология, за да изведе М. Цветкова гледището „назад към“ или актуалната според нея инволюция към първичното. Настойчиво внушаваната идея за предстояща реинкарнация на т.нар. „каменни книги“ и към ръкописите заслужава уговорките: 1.) ако текстовете, издълбавани върху камък, мокра глина или метални пластини, твърде условно могат да се дефинират като книги в утвърдения смисъл на това понятие, то 2.) ръкописните книги на най-разпространените и до днес религии, както посочих по горе, заслужават специално разискване с оглед на настоящето и бъдещето. Още повече, че съвременните електронни мрежи от рода на Фейсбук и Туитър могат да бъдат оценявани като ръкокостворени, съчетават експресивни и комуникативни функции на техните потребители.

4. Въведената в монографията основна периодизация в медийната биография на книгата – 1. Пред-Гутенбергова; Гутенбергова; пост-Гутенбергова (с. 129 и сл.), изисква да бъде разисквана по задълбочено средищната позиция на приетото за фокус Гутенбергово изобретение. Неприятни изненади поднасят текстовете, от които проличава,

че М. Цветкова не познава наличните и много на брой изследвания и потвърдени за него, и за историческите последствия от прилагането му в книжовния живот. Не е вярно, че то се състои само в конструирането на печатната преса. Цяла поредица от изследвания утвърждават гледището, че Гутенберг е създад цялостно завършена печатна технология, включваща изработването на наборна метална печатна форма, за чиито литери е въвел столетия наред използвана сплав; изработил е букволивен апарат, с който удобно се произвеждат многочислените метални печатни литери, многократно използвани; за да облекчи труда на словослагателите изработва наборната каса, в която се нареждат отлетите букви, а също компаса – междинно пособие, държано в ръцете им; подобрил е качеството на мастилото и е наложил предварителната аклиматизация на ползваната за печат хартия. Като завършек на технологията конструира печатната преса по подобие на използваните във винопроизводството съоръжения.

Не е вярно, че първата отпечатана от Гутенберг книга е 42-редовата библия, единствено спомената в изложението на М. Цветкова. Когато Гутенберг се завръща от Страсбург в Майнц и създава обща с Фуст печатница, той издава латинската граматика „За осемте части на речта“ на Елия Донат, много търсена от студентите в тогавашните университети, тъй като обучението им се води на вече мъртвия латински език. Наред с нея отпечатва и т.нар. „донати“ (заради шрифта): „Турски календар“, „Турска була“ на папа Каликст III, призоваваща да се опази християнството, и две индулгенции. Изброените заглавия показват предприемаческия дух на изобретателя, разчитащ на добър търговски пласмент, който да осигури средства за по-нататъшна производствена дейност. За да утвърди книгопечатането като изкуство, съперническо на ръкописното, той се ангажира от 1452 до 1456 г. с 42-редовата библия: изработва нов готически шрифт, полага старание за качествен набор, поканва за изработването ръчно на украсата прочулия се френски рубрикатор Петер Шофер и успява да я тиражира в 200- 300 екземпляра, повечето на хартия, но и на пергамент. Проектираният „пробив“ в книгосътворяването не носи непосредствени признания и печалби на Гутенберг: библиофилите, високи ценители на ръкописите, окачествяват неговите книги като „германски, варварски“; недоволен от финансовите отношения с него, Фуст завежда дело. Съдът търси компромисно решение като разпорежда подялба на имуществото и на готовите екземпляри от библията. Привеждам като пример тези сведения, пренебрегнати в „Книгата като медия“, за да докажа заслугите на първосъздателя на книгопечатането, който подготвя свои приемници, продължили делото му, революционно променили писмените комуникации за следващите 50 години и властващи в световната култура шест столетия.

5. Сигурна съм, че не само аз самата, но и всеки дори малко запознат с историята на печатната книга, ще бъде разочарован от оскъдното и небалансирано по обем и съдържание изложение, посветено на нея в труда на М. Цветкова. На страница и половина са разгледани инкунабулите, отпечатани до 1500 г., като фактически е отреден текст само на пет от тях, но няма общо разяснение за социалния рефлекс, тогавашен и по късен, по отношение на техните стойности в пространствата на разпространението им. Не е посочено какви са съществените разлики между инкунабулите и отпечатаните през XVI-ти век книги, какви идейни и обществени процеси обуславят нарастването на тиражите, съдържателните новости на публикациите, институционализираните форми на църковната и светска цензура, а се акцентира на използваните за печат материали и на формата на книгите – кодекси, с непроменен „интерфейс“(?). Убеждавани сме, че периодът на Гутенберговата книга е от 1455 до 1971 г., но нито дума няма за иновативните медийни форми през XVII-ти в. възникнали – вестниците и списанията, за конкуренцията и съвместяването им с печатните книжовни проявления. Не е споменат подема на просветителските идеи, на енциклопедизма и на социалното движение, повело към Френската буржоазна революция през 1789 г. Липсват каквито и да било сведения за технологичното обновление на печатарството, превърнало през XIX – началото на XX в. манифактурното производство в индустриално. Това са все обстоятелства, значими за историята на медиите и на книгите като част от тях.

С мотивировката за „свиване“ на понятието „книга“ само до Гутенберговия период от биографията ѝ е обида за хилядолетната ѝ история и недоверие към бъдещето ѝ“ (с. 183), М. Цветкова се втурва на цели 20 страници към защита на писането, книгите и библиотеките в древни пещери, към медийното съдържание на скалния разказ, към стените на градежи, служещи за рисунки и надписи, наподобяващи кино или анимация... Това са все явления, непризнати от историята като книги, а плод на авторово въображение. Полетът на фантазното ѝ мислене я отвежда и към катедралите, определени за „неми“, „каменни книги“, „каменни библии“. Не мога да отрека, че с любопитството четох последните страници от раздела „археология на книгата“, но тръпки ме побиваха, че ще се стигне до пещерната книга и библиотека, че очите, вдигнати към витражите на катедрали, ще дават възможност да се придобиват знания и опит. Храмът е бил и е място за духовно себепречистване, за успокоение сред единоверците, за житейски равносметки и прозрения, но не е за четене.

До тук смятам да приключа с критичният анализ на основни начални раздели от монографията „Книгата като медия“. Направих го с убеденост, че М. Цветкова ще оцени искреното ми желание да се преодолеят в бъдещо нейно издание посочените пропуски и

не съвсем състоятелни твърдение. Тя има воля да върви напред в научното извисяване на своето творчество, за което са показателни следващи раздели от труда: „Пост-Гутенберговата книга“, „Обратната връзка с книгата“, „Книгата – средство за манипулация“. Неоправдано намирам, че натежават темите за книжното тяло и за хартията, която от SWOT анализа (с. 591–597) се разбира, че има изравнени силни и слаби страни, повече възможности и далеч по-малко заплахи за бъдещето си.

В началото на рецензията оприличих първите стъпки на М. Цветкова в науката на „летящ старт“. Следвайки тази аналогия с атлетичната дисциплина бягане, ще посоча, че **финалната права към конкурса за професура тя изминава със стремително възходящ по скорост спринт.**

Мога да предположа че стимул за ускорен неин творчески път е работата като научен редактор на две издадени през 2011 г. преводни книги с разговори за литературата и книгите. Това са текстовете: „Седем разговора с Хорхе Луис Борхес“ на Фернандо Сорино и „Това не е краят на книгите“, размисъл на Умберто Еко и Жан Клод Кариер, предизвикван от Жан Филип дьо Тонак. Първата книга от тях сближава с личността на прочулия се и в България аржентински писател, литературен критик и библиотекар, ръководил Националната библиотека на страната. В усамотена нейна стая един влюбен в творчеството му читател непринудено, но вещо беседва, записва „на лента“ за да издаде книга през 1972 г., последвана от преиздание през 1996 г., което е преведено на български език от Боряна Милушева–Дукова. Нашата съвременна книжнина се обогатява и издаването на интервютата, направени от ерудирания Ж.–Ф. дьо Тонак с двамата видни творци, верни на книголюбието, застрашено да бъде изтласкано от електронните комуникационни мрежи. Преводът от френски език е дело на Силвия Николай Колева, а М. Цветкова написва предговора „Трима европейци за книгата като медия“, в който извежда въпросите и отговорите, търсени в енциклопедичната по характер книга, провокативните твърдения, „неочакваните и дори скандалните тези“, лансирани в нея. Нейното интригуващо въведение грабва с първото изречение – „Това е най-човешкият разговор за книги, публикуван някога“. Ще допълня тук, че той е разпалил въображението и мислите на кандидатстващата за професура, докато пише „книгата като медия“.

В прегледана документацията, представена от М. Цветкова по конкурса за професура, отбелязах нейната извънаудиторна заетост в съвместна работа със студентите. Тя не е била сведена само до демонстративно показване във вид на доразвитие на електронното съдържание, а са прилагани методични похвати, инспириращи самостоятелното им търсецо мислене, съпроводено с мечтателни преживявания. В това твърдение ме убеждава трудът **„Книги на въображението. Методика за учебни**

проекти“ (2013), в което тя като инициатор развива тезите си за подобен род занимания (с. 15–28). Съставителка е на набор от текстове, отразяващи реално получените студентски отговори по проектите: „Постгутенберговата книга“ „(2007–2008), „Моята мечта за книгата“ (2010, 2013), „Алтернативни тела на книгата“(2013). Включени са фотоматериали от експозициите, осъществени в Книжния център Greenwich, в книжарницата Book hours, във ФЖМК. Моята оценка, както за начинанията, така и за труда е, че те имат значителни ползи и приноси: ангажират любознателността на обучаваните бъдещи книгоиздатели, дават пример и насърчават преподавателската колегия и професионалната общност да се активизират в такава посока, насочват към бъдещо изследователско мислене и творчество. Не бих пропуснала и ползата за самата инициаторка. Тъй като изчетох всичките студентски текстове, мога да твърдя че значителна част от тях показват колко окуражително е впрегнато въображението им, но то не ги отвежда до екстравагантно крайни предвиждания. По-скоро проличава, че в интимните светове на младите хора се е наложило усещането за книжовната трансформация на съвременното и като „стъпили на земята“ не се втурват дръзко да гадаят за далечното бъдеще. Казаното си мисля, че е добро поощрение, но и евентуален коректив на по-нататъшните изследвания на М. Цветкова.

Подобно по замисъл е изданието **„Книги и четене в аудиовизуалната трансмедийност. Филмова база данни за емпиричното книгознание“** (2013). Концептуалното по характер негово въведение (с. 5–18) на М. Цветкова посочва за научен проблем „филмовата рецепция на книгата и четенето“ или „ландшафта на аудиовизуалния прочит“. За да потвърди работната хипотеза, че трансмедийността създава примамлива и увличаща среда за четенето, тя с текст и графични схеми представя „телевизионната литература“ (по модела на Маршал Маклуън) и два варианта на по-обхватното явление днес „видеолитература“. Изданието, финансирано от фонд „Научни изследвания“ на СУ по договор № 168 от 8.05.2013 г., отразява първия етап от въпросния проект, който включва каталог на 424 филми, които имат сюжети за книги, четене, библиотеки. Ценни за бъдещата работа по проекта са приложенията към книгата: 91 източника за филмографията и библиографията, съдържаща 60 описания на книги и други публикации. С убеждение за находчиво намерената тема и за сериозното начално навлизане в разработването ѝ пожелавам успешно да завърши изследователската проектна работа и резултатите ѝ да принесат ползи на практическите дейности, заинтересувани от културен напредък.

М. Цветкова предоставя и книгата **„Цитирането. Стандарт и стил“** (2013). Намирам за съвсем вярна оценката, дадена от Андреана Ефтимова в предговора, че трудът

„помага да запазим цитирация човек, като възпитаваме в себе си отговорност към словото, етичност към чуждата мисъл, дисциплинираност при оформяне на текстове“. Този апел, отправен към всеки, който пише и публикува, защото „текстът на книгата формира онази култура на цитирането, която интернет комуникациите обезсмислиха, но от която продължават да се нуждаят“.

М. Цветкова се занимава още от студентството си с различните аспекти на библиографското цитиране, затова в своя предговор прави уговорката: „причината за публикуването на настоящето издание едва сега е окончателното попълване на всички необходими български стандарти за методично осигуряване на научната, изследователската и издателската дейност“. Със съзнанието за предстоящото им регулярно използваните тя се ангажира с разгърнато и добре структурирана изложение. Обосновава актуалността на проблематиката по цитирането, като изяснява историята и съвременната реалност на неговата нормативна база, посочва функциите и допускането на аномалии, показателни за грамотността на цитирация. Разглежда от прагматична гледна точка форматиранието на цитиранията: системите „документирани в бележки“ и „документирани в скоби“; 4 типа цитиране в текста – вътрешнотекстово, задтекстово, подтекстово и номерационно; 3 стандартни методи за библиографско цитиране според ISO 690:2010 и аналогичния БДС ISO 690:2010; 4 научни формата за документиранието на източниците – автор-година, автор-страница, индексиранието и номериранието. За всеки от изброените случаи са предоставени образци за използването им. Когато се разглеждат академичните стилове за библиографското цитиране, по същия начин отделните групи от природните, социалните и хуманитарните науки са посочени списъци, а след това аналитично с примери. Оригинална е идеята на М. Цветкова в приложение да даде тест, с който читателят на книгата ѝ сам да провери какви са нагласите му за цитиране и има ли склонност към плагиатство. Приложена е също обширна таблица с примери как да се форматират библиографските описания на ползваните източници: печатни и електронни; първични, на изображения, аудио и аудиовизуални. Така изданието придобива цялостно завършен вид на научно обосновано методическо ръководство, което е пригодно.

Книгата „**Наука и стил. Писане на дипломен проект**“ (2013) е създадена в отговор на студентските потребности от знания и умения за личностното доказване преди дипломиране със самостоятелно научно изследване. М. Цветкова добре познава необходимостта от системна образованост по отношение писането в академична среда: тя е ръководила стотина завършващи образованието си бакалаври и магистри от ФЖМК, научна ръководителка е на докторанти и провежда занятия с тях в специализираният курс по методика на научното изследване и дава пример със своята активна публикационна

научна дейност. Последователно следва чрез разисквания труд целта всеки възпитаник на СУ да има готовност и успява да извърши изследователски дирения с научни приноси и съдържание, представено в академичен стил, съответстващо на критериите, наложени от водещи по света университети. Безспорна е практическата му приложимост и в извънуниверситетска среда:

- представени са с примери етапите, през които преминава работата по научното изследване: извеждане на идеята, формулиране на задачите по материализирането ѝ, осъществяване емпирично и теоретично, оценяване на процеса по реализацията на проекта;

- напътства се работата с информационни източници, тяхната обработка и представяне, съответстващо на нормативните изисквания на утвърдените в областта на документацията стандарти

- достатъчна по обем и коректно представена се изисква да бъде съпровождащата текста допълнителна информация: таблици, фигури, схеми, илюстрации;

- при оформянето на готовия продукт или неговото форматиране, както М. Цветкова го определя, е необходимо да бъдат разработени показалци, индекси, списък на ползваната литература със заглавие „библиография“;

- високото качество на всяка научна творба е гарантирано, ако в нея са следвани принципите на авторската етика.

Твърдо убедена съм че, че нещо подготвеният обемист труд „Наука със стил...“ ще има радушен прием и ще бъде широко използван от младите (а и по-напредналите), търсеци науката като призвание.

Обобщените изводи от направените в рецензията анализи на дейността и публикациите на доц. д-р Милена Цветкова са следните:

1. През годините, предлагащи участието ѝ в конкурса за професура, тя е устремена към себедоказването си като търсещ изследовател и амбициозен университетски преподавател, поддържащ тесни контакти с обучаваните в трите степени на висшето образование студенти от специалността Книгоиздаване във ФЖМК на СУ.

2. Публикационната ѝ продуктивност е значителна и разнообразна по тематика и предназначение. Тя ангажира вниманието на научно-изследователската колегия, на професионалистите, работещи в областта на книжовността, на студентите и любознателните читатели. Придобиваната известност на нейното име я насърчава да разработва и осъществява национални и университетски научни проекти, да се включва в издателски начинания като консултант и научен редактор в: Enthusiast Libris, Алма комуникация на УНСС, 4Publishing. Поласканото ѝ себелюбие обаче в случая с труда

„Книгата като медия“ изиграва неблагоприятно въздействие. В прибързаната подготовка са допуснати неточности и пропуски от фактологично естество, издигнати са и се защитават месиански дългосрочни предвиждания (за пещерите и каменните книги, например), а твърде пренебрегната е българската проблематика, историческа и съвременна.

3. В процеса на утвърждаването си като експерт тя печели благосклонност от страна на отговорни за образованието и науката институции и на неправителствени професионални организации: рецензент е на 2 научни проекта в Постоянната научно-експертна комисия по обществени и хуманитарни науки към фонд „Научни изследвания“, МОМН, на десетина книги и дисертации, канена е на интервюта от БНР, програма „Христо Ботев“, БНТ, Алма Матер Класик ФМ.

В заключение на рецензията предлагам на почитаемото жури да дадем положителен вот за кандидатурата на доц. д-р Милена Иванова Цветкова за присъждането на научното звание „професор по: 3.5 Обществени комуникации и информационни науки (журналистика – книгата като медия). Ръководя се от убеждението, че тя е дала достатъчно доказателства за иновативно академично мислене и творчество, за ползотворна преподавателска дейност и за настойчиви популяризаторски начинания по проблематиката на конкурса.

Рецензент:

28.11.2013 г.

проф. дфн Анка Ат. Гергова